

VON - Uitzendploeg in U.I.A.

VON - NAMIDDAG over LITERATUUR in het ONDERWIJS (12-4-'78)

De namiddag werd verdeeld in drie sessies : losmakingsoefeningen
poëzie en
proza

Verslag groep I

A. LOSMAKINGSOEFENINGEN

- 1) a. we liepen door de klas alsof we alleen waren.
b. we geven handjes, als op een stijve receptie of vernissage.
c. we kijken naar de kleur van mekaars ogen, en benoemen die kleur.
d. we 'geven elkaar de voet'.
e. we uiten en 'koesteren' klanken, klinkers en medeklinkers.

- 2) in groepjes van drie of vier

- elk lid van de groep kiest een medeklinker.
- met die medeklinkers maakt de groep een woord, waar iedereen het mee eens kan zijn.
- het woord wordt geïntoneerd, geproefd en beproefd in alle mogelijke toonaarden. Er wordt met dit woord een spel opgevoerd voor de anderen.
- het woord wordt de naam van een dier. De groep bepaalt hoe het eruit ziet, hoe het zich voortbeweegt en welk geluid het maakt. Het dier wordt eveneens uitgebeeld.

Noot : bij elke stap in dit groeiproces geeft de leraar commentaar, liefst in de vorm van vragen aan de leerlingen, kritisch, doch niet veroordelend.

- 3) overgaan tot poëzie

Dit is namelijk de bedoeling van de vooroefeningen, die niets meer of niets minder zijn dan poëzie, klankenspel, hoewel nog nonsensiaal. Daarom kunnen we hier best overgaan tot pure nonsensgedichten, prettige klankenspelletjes als 'De blauwbilgorgel'.

We kunnen in dit gedicht bepaalde klanken op de voorgrond brengen (vb. de vogelachtige 'R'), 1 persoon 1 strofe laten opzeggen, het 'refrein' in koor skanderen, doen alsof de blauwbilgorgel 1 groot dier is met 4 monden, of 4 zulke dieren ten tonele voeren, elk in een ander levensstadium.

B. POEZIE

We werkten met het gedicht 'Zou een hand' van Gerrit Kouwenaar.

1. de lln. lezen het gedicht individueel, stil
2. ze leren een twee à drie regels van buiten
3. ze noteren deze verzen en leggen de papiertjes op een tafel bij mekaar. Deze worden dan gerangschikt : dezelfde verzen bij mekaar. Op die manier worden groepjes van min of meer gelijkgestemden gevormd; in die groepjes expliciteren de lln. waarom die enkele verzen hen hebben aangegrepen of geïnteresseerd. Op die manier overstijgen ze de intuïtie.

Hun verduidelijking van de verzen wordt aan een plenum gebracht met illustraties (die kunnen bestaan uit mime, collage, muziek, foto's,..).

Noot 1 : op deze manier worden ll.n. die over een tekst heen lezen gemotiveerd er dieper op in te gaan. Ook wordt een ll. verplicht het gedicht dikwijls te lezen, veel meer dan in een klassieke les.

Noot 2 : voor we tot proza overgingen, hadden we een niet onbelangrijke discussie over de principiële kant van deze werkvormen.

a) Zijn er oninteressante teksten ? Of alleen oninteressant onderwezen teksten ? ('Children love to learn but hate to be taught' n.v.d.r.)

In verband met het programma werd erop gewezen dat het de taak van de leerkracht is met kritische zin punten uit het programma te kiezen die uitgediept moeten worden en andere waarover vlug overheen behoort gegaan te worden, zonder daarbij echter zijn openheid (voor voorstellen van collega's en ll.n.) te verliezen.

Een fundamentele houding die je in de realiteit van ons al te stoeve onderwijs zou moeten aanreken is de volgende :

1. je kan niet anders dan voortbouwen op de bestaande realiteit (waarom jij als leerkracht dikwijls beslist)
2. ll.n. moeten zoveel mogelijk vertrouwd gemaakt worden met echt democratische vormen (ze moeten zelf leren kiezen en werken)

b) Doelstellingen van het lezen van gedichten

1. opvoeden tot democratisch denken vanuit de persoonlijkheid van elke leerling, met eerbied voor zijn inbreng.
2. dit wil niet zeggen : alles goedkeuren. Het is aan de leraar niet goed- of af te keuren, maar tot inzicht te brengen en tot zelfkritiek.
3. opvoeden tot mensen met zin voor schoonheid en poëzie. (iets leren van wat poëzie kan zijn voor jou)

c) Hoe evalueren ?

Met deze doelstellingen voor ogen, wordt evalueren er niet gemakkelijker op. Toch enkele suggesties :

- procesevaluatie : hoe hebben we gewerkt ? (welke fasen ?)
wat waren de voor- en nadelen van deze werkwijze ?
- multiple choice
- werkzaamheid van de ll.n. evalueren
- ll.n. zelf laten evalueren

Blijft nog de vraag waarvoor die toetsen dienen: zelfkennis, cijfers voor allerlei tests op het rapport, deliberatie,...

C. PROZA (zie reflecto-receptieve methode)

1. Stillezen : Feest (Herman De Coninck)
2. Karakterisering van de tekst door zinnetje eruit, kleur, 'dat heeft me getroffen',...(lk. vat samen) (subjectieve ervaring)
3. Rekonstruktie = rigoreus herinneren van feiten (ook details). (Strikt bij de feiten blijven !) (objectieve ervaring)
4. Indieping (karakters - bedoeling v/d schrijver - maatschappelijke dimensie - andere dimensies)

5. Stijl (daarmee ben je al onwillekeurig de hele tijd bezig geweest.
Nu gebeurt dat expliciet)
6. Evaluatie : wat hebben we geleerd ?
7. De initiatieventoer : opvoeren, er iets over schrijven, iets over
de schrijver en z'n tijd, iets over soortgelijke teksten,
'laten we eens allemaal een werk van hem lezen en presenteren',...

Voordelen : je begint vanuit de kinderen, jouw rol is synthetiseren
en observeren. De lln. praten met elkaar, jij lokt eventueel reactie
uit om het geheel op een hoger plan te tillen.

Riet Depestel

Wat theorie over de reflectief - receptieve methode

De LITERATUURKRING : de literatuur in ieders bereik
of
toneel en toneelgesprek

Dit is een methode van vorming nl. een reflectief-receptieve methode
d.m.v. de letterkunde, toepasbaar op andere uitingen van kunst en van
de menselijke geest.

I. Enkele algemene beginselen :

1. Deze methode is ontwikkeld in het volksontwikkelingswerk en uitge-
werkt door Renaat Roels van de Lodewijk de Raet-stichting
(zie De literatuurkring in het Tijdschrift Volksopvoeding
nr. 14/1965 p. 294-317).
2. Ze is gebaseerd op deelneming en dus ook betrokkenheid van een
groep bij de bespreking en indieping van een literair werk (roman,
verhaal, toneelstuk, gedicht).
3. Ze heeft als doel bij te dragen tot vorming (persoonsvorming en
literaire vorming) van elk lid van de groep.
4. Ze wil tevens elke deelnemer een benaderingswijze van een literair
werk bijbrengen, die hem in staat stelt individueel en zelfstandig
van dit literaire werk te genieten en er dieper in door te dringen.

II. De benaming reflectief-receptieve methode :

1. Receptief lezen veronderstelt een open, ontvankelijke, onbevangen
houding t.o.v. het literaire werk, dus zonder vooroordeel. We heb-
ben eerbied voor het literaire werk als zelfstandige realiteit.
Deze methode wijst elke voorbereiding af. Ze veronderstelt wel
grondig en herhaald lezen of intens kijken.
2. Ze veronderstelt inderdaad het vermogen tot reflectie, d.w.z. dat
de lezer of kijker met gans zijn persoonlijkheid, d.i. met inbegrip
van zijn eigen ervaring in het kunstwerk opgaat en erin doordringt.
Deze methode veronderstelt dus ontvankelijkheid voor het werk(recep-
tie) en indringingsvermogen vanwege de lezer (reflectie).

3. Het is duidelijk dat de leraar of de groepsleider slechts de rol van begeleider speelt nl. dat hij de fazering die deze werkwijze kenmerkt, in de hand houdt en daarenboven zijn eigen oordeel of interpretatie niet opdringt. Zijn houding is gebaseerd op eerbied voor de lezer (kijker).
4. De methode is dus gebaseerd op fazen. Dit betekent dat we samen een creativiteitsproces doorlopen volgens de volgende fasen :
  - a) verzamelen - observeren - informatie verwerven
  - b) transformeren - manipuleren - naar een ander niveau brengen - ordenen - structureren - combineren - associëren
  - c) verwerken - evalueren - tot inzicht komen
5. Door haar systematische aanpak is deze methode overdraagbaar op allen die met een groep willen en kunnen werken.

III. De fasen :

Voorbereidende fase : opwarmen of wekken van concentratie en belangstelling. We praten even samen, gaan gemakkelijk zitten, zorgen voor een aangename sfeer en stilte.
We horen of het werk gelezen is, laten het nog eens lezen of inkijken, kijken naar programmabrochuurtes ...
Ieder heeft zijn tekst bij (liefst dezelfde uitgave).
De groepsleider geeft in het kort de regels van de gebruikte methode.

1. Eerste fase A

We verzamelen indrukken, doch alleen die van waarneming en beleving en niet die van beoordeling of interpretatie. De reflectie komt achteraf.

Deze fase richt zich naar de subjectieve inbreng van elke deelnemer. We gaan ervan uit en stellen als voorwaarde dat ieder iets zegt en dat elke inbreng waardevol is.

Hulpvragen : Wat heeft je getroffen ? Wat is je bijgebleven ? Welke sfeer is blijven hangen ? Kun je het verhaal in een beeld, een kleur... vatten ? Wat heeft het je gedaan ? Wat heb je emotioneel ervaren ?

We kunnen wel al eens naar de tekst (het stuk) verwijzen. We gaan er echter niet dieper op in (soms is dat moeilijk !)

Op het einde maken we een synthese. Dit doet de groepsleider, een deelnemer of iemand die de tekst niet gelezen (resp. stuk niet gelezen) had. In deze synthese moeten alle ingebrachte elementen voorkomen.

Eerste fase B

Reconstructie van het verhaal (gedicht, stuk). Zeer nauwgezet laat de groepsleider het verhaal chronologisch opnieuw vertellen door zoveel mogelijk deelnemers. Meteen wordt het gesitueerd in tijd en ruimte. Dikwijls wordt iets rechtgezet. Wij zijn nu bezig met de objectieve benadering van het werk. Niet meer : hoe kwam het aan mij over ? maar : Wat stond erin ?

Het is opvallend dat velen iets over het hoofd gezien hadden wat voor anderen zeer belangrijk was. We houden rekening met elke zienswijze.

2. Tweede fase A

We beginnen met de interpretatie. Verdieping van de personages en hun betekenis in het verhaal (de beelden voor het gedicht).

Elke interpretatie wordt afgewogen. Geen enkele is waardeloos. We zoeken bewijsstukken in de tekst. De deelnemers lezen ev. de passages expressief voor.

Hulpvragen : Welk personage is belangrijk ? Waarom ? Hoe kan je X typeren ? Is er symboliek in ? Is er niet nog een personage ? Wat is zijn belang ? Is er geen andere mogelijkheid ? Welke passage is belangrijk voor de ontwikkeling van het karakter, van de handeling ? (de leider stuurt bij voor gedichten : betekenis van beelden voor toneel : bepaalde scènes)

Tweede fase B

We gaan verder met de interpretatie. Wat is/zijn het thema/themata, ideeën ?

- Heeft het verhaal vooral een psychologische dimensie ? Gaat het om mensen en hun karakter en hun verhoudingen ?
- Hoe staan de personages/ de auteur tegenover de maatschappij ? Is hij kritisch, geëngageerd ? (prestatie, man/vrouw, geneeskunde, enz.)
- Wat is de levensbeschouwelijke dimensie ? Heeft het werk een filosofische, ethische (zedelijke) waarde ? (revolte tegen onrecht, aanklacht tegen willekeur, spot met schijn, solidariteit met zwakken, marginalen, zoeken naar zichzelf, 'Wat doen we, wat zijn we aan het doen ?')
- Heeft het verhaal een metafysische dimensie ? Wat is de mens ? Wordt hij gelouterd ? Waardoor ? Hoe staat hij t.o.v. God, het goddelijke, bovennatuurlijke, hogere machten, de kosmische kracht ?

3. Derde fase A

We evalueren. We komen tot appreciatie en beoordeling.

- We uiten onze mening over stijl, taal, structuur (resp. spel, decor, belichting, regie). In hoeverre hebben deze vormelementen ons dichtster bij de inhoud gebracht ? m.a.w. was de vorm functioneel ?
- We confronteren de levensinhoud en wereldbeschouwing van de deelnemers met die van de auteur. We stimuleren de kritische zin (t.o.v. bijv. oppervlakkigheid, onevenwicht, gebrek aan waarachtigheid, aan logisch denken, aan doordenken).
- We komen tot inzicht in onze eigen opvattingen, dat het aandeel van velen waardevol is, dat literatuur en leven één zijn.

Het spreekt vanzelf dat deze fase er één is van volledig kringgesprek met zoveel mogelijke deelneming van allen.

Derde fase B

Aanvulling is nu mogelijk of eventuele verdere opdrachten.

- opzoeken van gegevens over de auteur, plaatsen in de literatuur en cultuurgeschiedenis, lezen van andere werken van de auteur, vergelijken met andere werken. (individueel werk of in groepjes)
- verdere opzoekingen over politieke en/of filosofische stelsels (kolonialisme/oorlog/oosterse filosofieën/ecologie/psycho-analyse)

- c) creatieve opdrachten : de deelnemers (in groepjes) spelen een deel van het werk of een aspect ervan; ze presenteren een fragment of een indruk op ludieke of creatieve manier (spel, tekening, collage, geluid, muziek, dans, choreografie, dia's, film ...)

Vooraf in a) en b) kan de groepsleider informatie verstrekken bijv. i.v.m. bronnen.

Laatste opmerking : Deze methode loopt min. over 2 uur en max. over 4 uur. De begeleider moet wel de timing in het oog houden.

Maar ook hier geldt de vrijheid en de creativiteit van de begeleider als hoogste goed. Alleen : je moet wel weten wat je beoogt !
Veel succes ermee !

Verslag groep II

A. LOSMAKINSOEFENINGEN

1. Voorbeeld van een naamspelletje als aanloop tot het gedicht 'Jossie' van Jan Hanlo.

Deze spelletjes slaagden erin onze creativiteit een kans te geven en onze geremdheid ten opzichte van elkaar voor een flink stuk weg te vegen (tegen de avond zou die geremdheid, dankzij de inzet van allemaal, bij de meesten volledig wegvallen).

Doelstellingen :

1. Zoveel mogelijk mensen vrijer, losser maken, bereid maken voor alternatieve leervormen.
2. Leren samenwerken, luisteren naar elkaar, inspelen op elkaar, samen iets opbouwen : sociaal gedrag.
3. De klankwaarde leren proeven van een woord.
(goede voorbereiding voor het aanvoelen van poëzie).
4. Fantasie leren gebruiken : combineren van woord, klank en beweging.
5. Begrip 'drama' aanvoelen : leren bewegen in de ruimte, coördineren van klank, woord en gebaar. Kan evolueren tot dialoog, zelfs tot intrige.
6. Leren kiezen, wikken en wegen, d.i. een vorm van denken.

Lesverloop :

1. Wandel rustig in de ruimte rond.
2. Ga maar eens zitten / liggen in een houding die je gemakkelijk lijkt.

3. Je zit neer en je naam ligt achter je op de grond, bekijk hem en spreek nu je naam luidop uit, roep je naam, zeg je naam in verschillende toonaarden (de meesten voelden zich in deze fase erg geremd, de volgende fase was dan ook een opluchting, we mochten onze naam niet langer voor ons zelf gebruiken maar hem meedelen aan de anderen).
4. Denk een beweging uit die past bij eigen naam en stel jezelf aan de anderen voor. Anne deed dan zo een toffe, 'bedwelmende' voorstelling van zichzelf, dat er van onze gebaren niet veel in huis kwam, was ook niet nodig, we waren echt opgelucht dat we iets met onze naam konden doen.
5. We vormden toevallige groepjes van drie of vier. Met de voornamen die zo bijeenkwamen, moesten we een klein spel maken waarin deze voornamen 'gepresenteerd' werden. Daarbij moesten we gebruik maken van klank, ritme, beweging en ruimte. Elke groep gaf dan zijn eigen voorstelling voor uiteraard aandachtige toehoorders.
6. Korte bespreking van de elementen die in de verschillende voorstellingen zaten (vb. gebruik van dialoog - sterk gebruik van ritme, enz.). Mogelijkheden, verschillen aantonen, maar geen waardeoordelen uitspreken.

2. Overgaan tot poëzie

Het gedicht 'Jossie' van Jan Hanlo

Jossie lief Jossie. Klein Jossie. Goed Jossie.
Goed lijf Jossie. Goed zicht. Goed ziel, denk.
Weet niet goed ziel Jossie. Ken niet goed ziel Jossie.
Ziel Jossie. Goed Jossie is goed ziel Jossie misschien.
Weet niet goed ziel Jossie. Ken niet.
Oud Jossie. Weet niet oud Jossie. Ken niet oud Jossie.
Ken niet oud ziel Jossie.
Oud ziel Jossie. Jong ziel Jossie. Eén ziel Jossie.
Of ziel anders wordt Jossie? Ziel wordt Jossie?
Ik ziel ik. Ik ziel jong ziel Jossie.
Ik ziel ik? Ik ziel jong ziel. Ik ziel oud ziel.
Ik ziel weet niet oud ziel ik.

Ik ziel oud ziel weet niet oud ziel Jossie.
Weet niet ik ziel Jossie.
Ik ziel jong ziel. Ik ziel niet gek ziel.
Ik ziel soms ziel gek ziel. Grap ziel.
Weet niet grap ziel. Weet niet soms ziel.
Weet niet soms ziel grap ziel.
Weet niet. Soms ziel grap ziel.
Papier ziel.

Doelstellingen :

Idem als voor A.1, maar ook poëzie leren lezen, leren zelf interpreteren en leren zelf beleven.

Lesverloop

Iedereen leest het gedicht stil voor zichzelf.

Een - naar mijn mening - vrij hermetisch gedichtje, dat ons echter door de stapsgewijze voorbereiding en door het werken ermee (ondanks het feit dat ik er in het begin geen sikkepit van begreep) langzamerhand ontsloten werd en al begrepen sommigen het gedicht niet ten volle, we konden er mee meevoelen.

Opdracht : ananloog zoals Lesverloop 5. en 6. , maar met enkele regels naar keuze uit het gedicht.

Korte Beschouwing :

Er wordt bewust gekozen voor een spelvorm waarbij vooraf bepaalde regels worden afgesproken : de begeleider geeft met korte tussenpauze kleine opdrachten, die voor iedereen uitvoerbaar zijn ; de deelnemers voeren ze uit. Iedereen verklaart zich van tevoren met de werkwijze akkoord. De fasering van de opdrachten is erg belangrijk, daaruit spreekt een gestadige groei, sla dus nooit een fase over ! De 'keuze-fase' is erg interessant en boeiend want je weet : er wordt iets van ons verwacht. Uit de bus kwam meestal wat op dat ogenblik voor de groep de beste en meest haalbare oplossing leek.

De ervaring wijst uit dat deze manier van werken aan een optimaal aantal mensen de kans biedt zich te ontplooien naar eigen mogelijkheden en binnen een groep zichzelf te zijn. De creativiteit die in ieder sluimert krijgt een kans, geremdheid wordt doorbroken. Er is geen competitie mogelijk, ook niet met zichzelf. De 'laat ze maar doen, laat ze maar volledig vrij - methode' blijkt minder democratisch en doet uiteindelijk meer mensen dichtklappen dan de manier waarop wij aan het werk zijn geweest.

B. POEZIE

Werken met het gedicht 'Zou een hand' van Gerrit Kouwenaar, dat je op de volgende bladzijde vindt.

Zou een hand

Zou een hand als bijvoorbeeld de hand
van een blinde die tastend door de stad gaat
niet méér voelen dan steen ?
niet voelen de schurftige huid van de huizen,
ademend ?
de marmeren wangen van verlamde helden en lafaards
zacht en hard als voor- en najaar
en altijd vochtig ?
de granieten hand van de politieagent
die zijn 13e voorschrift (hulpverlening
aan gebrekkigen) nakomt
met dezelfde plichtsbetrachting
als zijn 7e voorschrift (stenen kloppen
op ongelovigen) ?

zou deze hand niet meer dan steen voelen
als hij steen voelt ?

ja, hij zal meer dan steen voelen
als hij steen voelt
bijvoorbeeld angst
angst bijvoorbeeld voor open deuren

maar de zienden zijn talrijker dan de blinden
blijmoedig en zeker door de open deuren in- en uitgaande
betasten zij zelden steen

pas als de nacht is gevallen
begint de werkelijkheid.

Gerrit Kouwenaar

1. Iedereen leest het gedicht stil voor zichzelf.
2. Opdracht : kies uit de massa foto's op de grond iemand die voor jou een echte ziende of een echte blinde is.
3. Vertel kort waarom je denkt dat dit een echte ziende of blinde is. Deze fase was voor mij een echte beleving. Door de tegenstrijdigste opvattingen over een 'ziende' en 'blinde' te horen, ontstond er een uiterst vruchtbaar leerproces. Er werd gelukkig niet ingegaan op tegenstrijdigheden (dit bleek uit het latere resultaat ook niet nodig omdat we omtrent dit gedicht stilzwijgend tot een eensluitendheid waren gegroeid).
4. Schrijf op een groot blad papier wat de personen op jouw foto op dit ogenblik wel zouden kunnen zeggen.
5. Deze tekst wordt doorgeschoven naar de linker buur die hem stil leest.
6. Iedereen kiest nu opnieuw een foto die volgens hem past bij de tekst die hij zojuist van zijn buurman kreeg.
7. We maken nu een diamontage. We gaan op een rij staan. De eerste legt zijn zojuist gekozen foto op de grond en leest er de tekst van zijn buurman bij voor, zo gaat het verder het rijtje af. We voelen ons collectief, vrij emotioneel betrokken bij het gebeuren. Het wordt een samen-beleven. (we zien ook in dat een duidelijk geschrift wel handig is bij het voorlezen).
8. Hoe kunnen we hiermee verder werken ?
Omwille van de emotionele betrokkenheid is het wenselijk hier een pauze in te lassen. Zo kan iedereen het beleefde rustig verwerken. Op school zou je bijvoorbeeld een volgende les opnieuw de gedichttekst ter hand kunnen nemen. Vervolgens zou je in een klasgesprek samen kunnen onderzoeken welke van de zelf geschreven teksten het meest aansluit bij de tekst van Gerrit Kouwenaar. Dit lijkt ons een vruchtbare en zinvolle manier om aan tekstinterpretatie te doen.

Johan Claus
(2de lic.Germ. U.I.A.)

C. PROZA

DE LEESKRING

Schematisch zit een leeskring als volgt in elkaar :

1. per groepje van vier leerlingen wordt 1 boek gelezen;
2. elke groep kiest een fragment om in de klas voor te lezen;
3. bij het fragment worden door de groepsleden een aantal zinvolle vragen opgesteld;
4. Bij het fragment bedenken zij ook 1 'muzische opdracht';
5. fragment wordt voorgelezen in de klas (zodanig gesitueerd in het geheel van het boek);
6. voorbereide vragen worden aan de klas voorgelegd;
7. klas beantwoordt deze vragen en formuleert eventueel andere vragen waarop de groep antwoordt;
8. één muzische opdracht wordt door de groep uitgevoerd.

We lezen met z'n allen dezelfde tekst ('Feest', van Herman De Coninck). Daardoor vallen fase 2, 5, 6 en 7 weg (6 en 7 eerder wegens tijdsbrek). We lezen de tekst in stilte, verdelen ons in twee groepen en gaan vragen en muzische opdrachten bedenken.

Feest (Herman De Coninck)

Vandaag gaan we lekker allerzielen vieren.

In wat nog rest van een familiekring, om beter te kunnen zien wat er niet meer van rest.

De uitvinder van allerzielen was vermoedelijk een bloemist. Want we gaan allemaal lelijke chrisanten kopen en bepleisterde graven opkalefateren - lijken zijn zeer gevoelig op dit punt, en erg jaloers op elkaars versiering - en daarna gaan we een biertje tot ons nemen in de herberg : 'In de eeuwige rust', op de gezondheid van de doden. En later onder het maal zal er een tante weduwe stilletjes beginnen wenen, om weldra te worden overvleugeld - moet er nog koffie zijn ?- door een andere tante weduwe met groter debiet. En wie hardst huult heeft meest bemind, neem nog een sandwich, tante Louise.

Vrienden, ik hou niet van folklore.

Ik heb teveel eerbied voor de dood, Bijna evenveel als voor het leven.

Een dood lichaam is het meest eenzame en het meest hulpeloze dat ik ken : het kan zijn ogen niet zelf sluiten; het kan niet eens de wenende vrouwen, als vliegen, op afstand houden; na twee dagen moet het gauw-gauw gekist; na een maand bestaat het niet meer. Het is verschrikkelijk, vrienden, een dood lichaam is verschrikkelijk.

Maar een dode niet. Die is een mooi verhaal van vroeger, van een held die je ook wil worden 's avonds. Je hebt hem nodig om mee verder te leven, je moet.

En natuurlijk heb je graag ook eens echt verdriet. Maar daar hoeft een ander niks van te weten.

En verdienstelijk is het evenmin.

Volgende vragen kwamen uit de bus :

1. Wat vier je eigenlijk met Allerzielen ? Waaraan denk je die dag ? Wat doe je thuis op die dag ? Wat vind je daarvan ? Vind je die handelingen zinvol ? Denk je er anders over ?
2. Wie heeft ervaringen met kerkhof, begrafenis, overleden geliefde persoon, enz. ? Heb je al eens een dode gezien ? Welke reacties had je toen ? Vind je een dood lichaam iets verschrikkelijks ? Is het hulpeloos ?
3. Wat denk je van dodenverering ? Ken jij doden die voor jou een held geworden zijn ? Heb je de doden nodig ? Hoe komt het dat de kerkhoven zo vol staan ? Hoe wil jij begraven worden ?
4. Vind jij chrysanten lelijke bloemen ?
5. Gebruik je de uitdrukking 'dood zijn' ook in andere omstandigheden ?
6. Welke houding neemt de auteur aan tegenover het uiterlijke gebouwen ? Welke toon zit er in de eerste lijn ? Op regel 14 zegt de schrijver : 'ik heb teveel eerbied voor de dood' : is dat waar ? Vind je nog van die (schijnbare) tegenstellingen ?
7. Wat vind jij een zinnige manier om verdriet te uiten ? Of hoeft dat niet ? Verschilt dat van jongen tot meisje, van man tot vrouw ? Waar ligt het verschil tussen echt verdriet en schijnverdriet ?

Deze vragen werden enkel geïnventariseerd. Het lijkt erg duidelijk dat aan de hand van deze vragen de hele tekst in bespreking zou komen, met ook de weerslag ervan op elk individu.

Wat betreft de opdrachten, werden volgende ideeën verzameld :

1. lezing van 'The loved one' (E.Waugh)
2. schilderijen verzamelen rond graf en begrafenis (iconografie)
3. collage over Allerzielen (parodiërend of ernstig)
4. toneel : bloemenkraampje aan ingang Schoonselhof (kan ook ernstig of komisch gespeeld worden)
5. folder ontwerpen om een nieuwe bloem te lanceren i.p.v. de 'afgezaagde' chrysant.
6. onderzoek naar het gebruik van chrysanten (waarom ? sinds wanneer ?..)
7. welke begrafenisgebruiken bestaan er nog (rouw dragen, lijkmaal,...)?
8. informatie verzamelen rond crematie : hoe verloopt dat ? waarom ? wie wordt gecremeerd ? hoe vraag je dat aan ? enz.
9. stel een ceremonieel op voor een alternatieve, ernstige begrafenis
10. hou in het jaar 3878 een voordracht over dodenverering in de 20ste eeuw, a.h.v. enkele archeologische resten (na de Grote Catastrofe van 2002 is de mens van voren af aan herbegonnen...)
11. stel een doodsprentje op voor een geliefde persoon
12. stel een eigen doodsbrief op
13. ontwerp je eigen grafmonument (met of zonder grafschrift)
14. klankenspel waarin de sfeer en de tegenstellingen van de tekst duidelijk overkomen (schijn en echtheid)
15. mimespel of schaduwspel over houdingen tegenover de dood

Volgende opdrachten werden tenslotte uitgevoerd ;

1. een spel-gesprek (heel dienzinnig) over leven en sterven, de grens overschrijden, enz. Dit was een aangrijpend echt gesprek tussen vijf deelnemers (eigenlijk niet voorbereid), gespeeld in de toevallige ruimte waarbij het one-way-glass prachtig gebruikt werd. Achteraf bleek dat de 'spelers' graag het publiek in het gesprek hadden betrokken. Er waren in die zin inderdaad enkele uitspraken gedaan, maar die waren door de luisteraars niet als uitnodiging ervaren; ofwel voelden zij zich wat geremd om zomaar in te springen.
2. een 'foto-montage-gedicht' over leven en dood (cfr. de werkwijze met foto's in de vorige sessie). Bij een reeks van zes foto's werd een zeer korte tekst gelezen die het hele levensverloop van de mens moest schetsen. Daarna werd dezelfde tekst hernomen met totaal andere foto's. Het contrast sprak boekdelen.
Ziehier de tekst : ° toen de aarde droog was, keerde de duif niet weer...
  - ° je stapt in een wereld vol beloften...
  - ° wat doe je samen met je tijd ?...
  - ° je levensavond heeft prettige kanten ...
  - ° je tijd is uitgeteld : wat laat je achter ?
  - ° waar ga je heen ?

Beide opdrachten werden door de deelnemers zeer intens beleefd (zowel spelers als toeschouwers). We hadden allen de indruk zeer diep op de tekst te zijn ingegaan, dieper dan je ooit met tekstverklaring of wat dan ook zou geraken. In die sacrale stemming had niemand zin om zomaar naar evaluatie over te stappen. Stilletjes is ieder zijns weegs gegaan.

Achteraf toch deze didaktische kijk op de zaak :

- alle vier taalmodi worden gebruikt : luisteren, lezen, schrijven en spreken;
- de individuele reactie van de deelnemer op de tekst staat centraal : affektieve en emotionele kant overweegt;
- bij het bedenken en uitvoeren van opdrachten kan erg creatief worden gewerkt;
- spijt beperkingen van ruimte en tijd, blijken uitvoeringen van opdrachten steeds zinvol te zijn voor de toeschouwer.

Jef Pepermans